

izvorne i osobne prijedloge ekspresionističkih poetika nagovijestili su *Ivan Benković*, *Ernest Tomašević* i *Anka Krizmanić*. U temelje hrv. ekspresionizma ugrađena su i djela *Z. Šulentića* »Portret dr. Žanića« (1913) i »Portret dr. Pelca« (1917). Zanimljivu varijantu ekspresionizma ostvarila je »Grupa četvorice« (*V. Gecan*, *M. Trepše*, *M. Uzelac*, *V. Varlaj*), najhomogenija skupina u okvirima Proljetnog salona. Među njima je *Marijan Trepše* »najekspresionističkiji« umjetnik: slikar bezumlja, zločina, očaja i straha, erotskih i soterioloških tema. Ekspresionizmu se približio i *Lj. Babić* (»Golgota«, »Strava«, »Crna zastava«). U to vrijeme Zagreb kao snažno lik. središte privlači brojne južnoslavenske umjetnike koji sudjeluju u povijesti hrvatskog ekspresionizma (*P. Doborović*, *S. Šumanović*, *K. Mijić*, *R. Petrović*, *P. Tiješić*, *D. Mazalić*, *J. Bijelić*). Posljednjom izložbom Proljetnog salona (1928) završava razdoblje ekspresionizma u hrv. slikarstvu. Ta tendencija poslije toga ne zamire nego se na jednoj strani razvija prema slikarstvu koje je morfološki srodno novoj stvarnosti, a na drugoj prema socijalnom ekspresionizmu (*K. Hegeđušić*, *S. Glumac*, *M. Virius*, *J. Miše*, *M. Detoni*, *V. Svečnjak*, *O. Postružnik*). Ekspresionističko slikarstvo *Ignjata Joba* pojavljuje se gotovo nezavisno od spomenutih usmjerenja i izgrađuje svoju posebnost na egzaltiranoj osjećajnosti i frenetičnoj ekspresiji oblika i boje.

Pobuna hrv. lik. umjetnosti u godinama antifašističkog rata 1939–45. također je izražena ekspresionističkim jezikom (*M. Detoni*, *O. Herman*, *Z. Prica*, *E. Murtić*, *V. Radauš*). Pedesetih i šezdesetih godina *O. Herman* ostvaruje novi ciklus ekspresionističkih slika, a *Z. Šulentić* slika biblijske sadržaje i obnavlja baštinu toga pokreta. — Najradikalniji primjer ekspresionizma u novijoj hrv. umjetnosti je grupa »Biafra« koja djeluje 1970–78 (*S. Gračan*, *M. Vuco*, *I. Lesiak*, *Z. Kauzlarić-Atač*, *R. Labaš*, dijelom *S. Jančić* i *R. Petrić*). U suvremenoj hrv. lik. umjetnosti pojava ekspresionističke figuracije posebno je izražena, a proizlazi iz želje umjetnika da se angažira na presudnim pitanjima čovjeka i društva (*Lj. Ivančić*, *Z. Prica*, *E. Murtić*, *J. Labaš*, *Nives Kavurić-Kurtović*); prisutna je i umjerenija varijanta ekspresionističke »nove slike« (*F. Kulmer*, *D. Seder*, *A. Testen*). — Prvi tragovi ekspresionizma u hrv. kiparstvu pojavljuju se u ranim djelima *I. Meštrovića* (raspeća), a ta se tendencija osjeća i u naraštajima koji su došli poslije njega (*V. Radauš*, *V. Michieli*, *B. Ružić*, *A. Babić*, *Z. Čular*). E. je utjecao i na scenografiju, posebno u razdoblju između I. i II. svj. rata (*Lj. Babić*, *M. Trepše*).

LIT.: *B. Gagro*, Putevi modernosti u hrvatskom slikarstvu, u katalogu: Počeci jugoslovenskog modernog slikarstva, Beograd 1972. — *V. Maleković*, Ekspresionizam i hrvatsko slikarstvo (katalog), Zagreb 1980. — *G. Gamulin*, Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća, I. i II, Zagreb 1987. i 1988. — *M. de Micheli*, Umjetničke avangarde XX. stoljeća, Zagreb 1990. VI. MČ.

EMILI, Igor, arhitekt (Sušak, 9. VIII. 1927 — Rijeka, 25. X. 1987). Diplomirao na Tehničkom fakultetu u Zagrebu 1954 (*M. Kauzlarić*). Radio je u Rijeci u Urbanističkom institutu (1955–62), a potom u Građevnome projektnome zavodu u kojemu 1972. osniva Atelijer za arhitekturu i urbanizam »a-051«. U početku (1955–57) izrađuje urbanističke planove za Rijeku, Krk, Bašku, Malinsku, Omišalj, Senj, Izolu, Umag i Biograd na moru, u kojima je uočljiva njegova briga za kulturno naslijeđe. Urbanističkim planom uređenja, obnove i revitalizacije Staroga grada u Rijeci (1955–57) te projektom rekonstrukcije Trsatske gradine (1962) ostvaruje sintezu između zatečenih povijesnih struktura i zahtjeva suvremenoga grada. Autor je niza rekonstrukcija pojedinih zgrada u Rijeci (Konzervatorski zavod Rijeke, 1963–64), te mnogih poslovnih, javnih i stambenih zgrada (stambeni tornjevi na Podmurvicama 1964–70; stambena zgrada na Pečinama, 1965; poslovne zgrade »Brodomatijala«, 1970–71; banke, 1970–79; robna kuća »Varteks«, 1972–76). Projektom rekonstrukcije i dogradnje zgrade Građevnoga projektinoga zavoda (1970, nagrada »V. Kovačić«) u povijesnome okruženju Staroga grada u Rijeci kreativno sučeljava funkcionalne i estetske sastavnice te maksimalno poštujući okolinu ostvaruje izrazito suvremenu građevnu cjelinu. Uvažavanje graditeljske baštine sredozemnoga podneblja i suvremena interpretacija najočitiiji su u Emilijevim projektima hotelskoga kompleksa Uvala Scott (1969), kojim stvara tradicionalno primorsko naselje sa središnjim trgom, skladnih volumena i istančana mjerila te projektima za hotel »Vila Lostura« i ribarsku kolibu »Valentin« u Klenovici (1971). U Zagrebu je na Gornjemu gradu završio rekonstrukciju i adaptaciju zgrade jezuitskoga samostana u muzejski prostor (1981). — Bavio se akvarelom, grafikom i umj. fotografijom. Svoja je djela izlagao na samostalnim izložbama u Rijeci 1957, 1962, 1967, 1969. i 1986.

EKSPRESIONIZAM, *Brat i sestra*, djelo K. Mijića. Sarajevo, Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine

LIT.: *E. Franković*, Hotel »Uvala Scott«, Arhitektura, 1968, 97–98. — *V. Ekl*, Dva mala lokala na riječkom korzu, ibid. — *D. Venturini*, Igor Emili, Zgrada GPZ u Rijeci, ČIP, 1972, 2–3. — *B. Pavlović*, Dva mala lirska detalja u Klenovici, ibid. — *Ž. Čorak*, Stil i karakter suvremenih zahvata u jadranski prostor, ŽU, 1973, 19–20. — *D. Kečkemet*, Uloga tradicije u suvremenoj arhitekturi, ibid. 1976, 24–25. — Spoznati okolinu, potvrditi vlastitost, ČIP, 1978, 11. — *I. Maroević*, Arhitektura sedamdesetih godina u Hrvatskoj, Arhitektura, 1981, 176–177. — Arhitektura u Hrvatskoj 1945–1985, ibid., 1986, 169–199. — Arhitekti članovi JAZU, Rad HAZU, 1991, 437. J. M. M.

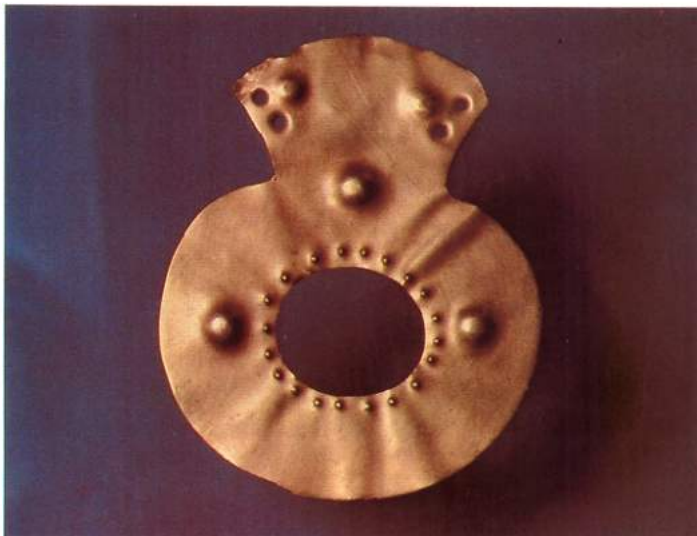
EMONIA → NOVIGRAD

ENEOLITIK, prapov. razdoblje između mlađega kamenoga i bronzanoga doba (← 3 500. do ← 2 000). Osnovno obilježje je pojava metalnih predmeta, pretežno bakrenih, te srebrnih i zlatnih kao posljedica razvitka primarnoga kovinarstva. To je dovelo i do niza promjena u gospodarskom i društvenom ustroju ljudskih zajednica koje se zrcale u izgledu i opremi naselja i grobova. U I Slavoniji e. počinje ranom *badenskom kulturom* (Vučedol, Sarvaš, Đakovo–Grabovac, Donja Vrba–Saloš), čije stanovništvo živi u zemuničkim naseljima. Najtipičniji su oblici sjajne crne keramike vretenaste amfore, trbušasti vrčevi urešeni kanelirama, lukovičasti vrčevi s visokom vrpčastom ručkom te bikonične zdjele ukrašene kombinacijom urezanih i ubadanih motiva. U krilu klasične badenske kulture stvara se *kostolačka kultura*, čije plitke bikonične zdjele prekrivaju žigosani ukrasi u obliku šahovnice (Cerić–Plandište, Vučedol, Sarvaš). Vrhunac bakrenodobna

I. EMILI, *Uvala Scott*

kovinarstva, ali i keramičke proizvodnje, dosegnut je u *vučedolskoj kulturi*. Njezino se keramičko posuđe odlikuje izvanrednom vrsnoćom, crnom površinom metalna sjaja i osebujnim ukrasnim stilom izvedenim urezivanjem, duborezom i rovašenjem te upotunjenim bijelom, rjeđe crvenom ili žutom inkrustacijom. Dekorativni motivi najčešće su raspoređeni arhitektonski, a u njihovu izboru izražena je sklonost prema geometrizaciji. Keramička plastika nije osobito brojna, ali je vrlo vješto i izražajno oblikovana (posuda u obliku golubice s urezanim motivom labrisa na vratu i figura jelena s posudicom na leđima iz Vučedola, ljudske figure s minuciozno prikazanom odjećom i obućom iz Vinkovaca, Sarvaša i Vučedola). Stanovništvo živi u utvrđenim naseljima na povišenim položajima, zaštićenim palisadama. Kuće su četverokutna oblika, ponekad s predvorjem (tip megarona), kružnim ognjištem, a neke imaju i sakralna ognjišta s konsekrativnim rogovima. Istaknuto mjesto ima naselje na vučedolskomu Gracu koje je u sklopu velikoga naseobinskoga prostora bilo neka vrsta akropole, vjerojat-

IDOL IZ PROGARA. Zagreb, Arheološki muzej

TRODIJELNI VRČ
IZ SARVAŠA.
Zagreb, Arheološki muzej

ŽRTVENIK U OBLIKU STOLIČA
IZ VUČEDOLA. Osijek, Muzej Slavonije

no sakralna obilježja. U središnjemu dijelu Slavonije i u Z Hrvatskoj, u naseljima na uzvisinama ali i u spiljama trajala je *lasinjska kultura* (Lasinja, Ozalj, Beketinec, Jakšić, Ašikovci, Novoselac); u keramici se ističu zdjele na predimenzioniranoj trbušastoj nozi s velikim jezičastim izdancima na prijelomu trbuha, te male bikonične bočice. Figuralnu plastiku zastupaju izrazito stilizirani ženski likovi (Ašikovci, Novoselac, Zarilac). Usporedno, često i na istomu lokalitetu živi i nomadsko stanovništvo *Retz-Gajary kulture*, koja se u Hrvatskoj javlja u dvjema regionalnim varijantama: tip Višnjica u Hrvatskomu zagorju i tip Kevderc-Hrnjevac u Požeškoj kotlini. I dok keramika tipa Višnjica dosljedno primjenjuje brazdato urezivanje kao osnovni način ukrašavanja, tip Kevderc-Hrnjevac daje prednost duborezu i rovašenju kao tradicionalnim tehnikama međuriječja Save, Drave i Dunava. Eneolitičkomu dobu pripadaju i ostave bakrenih predmeta, najčešće raznih tipova sjekira, dljetja, šila i kalupa za lijevanje (Borinci, Brekinjska, Topolje, Vinkovci). Iz istoga su razdoblja i najstariji zlatni predmeti (ostave Split—Gripe i Privlaka—Nin); eneolitik je na Jadranu vrlo slabo istražen. U starijem ga razdoblju predstavljaju crna, polirana, kanelirana keramika *nakovanske kulture* (Pelješac, Hvar), dok su u mlađemu vidljivi određeni utjecaji i prodori kasne vučedolske kulture.

LIT.: R. R. Schmidt, Die Burg Vučedol, Zagreb 1945. — Praistorija jugoslavenskih zemalja, III, Sarajevo 1979. T. T. G.

ENFORMEL → INFORMEL

EPETION → STOBREČ

EPIDAURUS → CAVTAT

EPIGRAFIKA, pomoćna disciplina arheologije i povijesti koja istražuje sačuvane natpise iz prošlosti, uklesane ili ispisane na trajnim materijalima (kameni, pečenoj glini, drvu, kovini, staklu).

Na području Hrvatske vrlo su brojni epigrafički spomenici iz staroga (grčki i rimski) kao i iz srednjega vijeka (latinski, glagoljski, te spomenici pisani bosančicom). Zanimanje za njih traje već od humanizma, a posebno je vrijedno djelo »Epigrammata reperta per Illyricum« putopisca Ciriaca d' Ancone (1391—1452). God. 1828. A. Boeckh pokreće zbirku »Corpus inscriptionum Graecarum« (CIG) u kojoj se objavljuju i grč. natpisi iz naše zemlje. Th. Mommsen započinje 1863. objavljivati lat. natpise u zbirci »Corpus inscriptionum Latinarum« (CIL), u kojoj su također kritički objavljeni lat. natpisi s područja Hrvatske. — Epigrafički spomenici objavljuvani su i u nizu inozemnih (»Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn«) i domaćih arheol. časopisa i publikacija (»Bullettino di archeologia e storia dalmata«, »Starohrvatska prosvjeta«).

Na epigrafičke spomenike iz Hrvatske prvi je ukazao Ciriaco d' Ancona. Književnik i humanist Marko Marulić proučavao je stare solinske natpise, a D. Papalić stvorio je prvu arheol. zbirku u nas. Povjesničar I. Lučić objavio je »Inscriptiones Dalmaticae« (Venecija 1673). Splitski nadbiskup P. Bizza osnovao je 1750. Museum Spalatinum archiepiscopale gdje su se, između ostaloga, nalazila i 62 lat. natpisa iz Salone. Vrijedna su istraživanja I. J. Pavlovića-Lučića, P. Kandlera, M. P. Katančića. Ustrajnim radom F. Bulića, L. Maruna i dr. prikupljeni su brojni ranohrv. epigrafički spomenici na latinskom jeziku, koji su neobično važni za poznavanje starije hrv. povijesti (nalazi s imenima Trpimira, Branimira, Mutimira, Držislava, kraljice Jelene i dr.). Osim spomenika na latinskom jeziku, važni su i spomenici na hrvatskom jeziku (glagoljicom), od kojih posebno mjesto pripada Bašćanskoj ploči. Istraživanju epigrafičkih spomenika pridonijeli su, osim F. Bulića i L. Maruna, J. Brunšmid, Š. Ljubić, a u novije doba D. Rendić-Miočević, B. Gabričević, M. Bulat, D. Pinterović, M. Suić, B. Fučić, A. Šonje i dr.

LIT.: F. Šišić, Priručnik izvora hrvatske historije, I, Zagreb 1914. — J. Hamm, Datiranje glagoljskih tekstova, Radovi staroslavenskog instituta, 1952. — B. Fučić, Najstariji hrvatski glagoljski natpisi, Slovo, 1971, 21. — B. Fučić, Glagoljski natpisi, Zagreb 1982. M. Bać.

ERBER, Jakob, zidar (Štajerska, ? — Varaždin, 7. VI. 1776). Dolazi kao zidarski majstor u Varaždin prije 1766. Izrađuje prema dobivenom predlošku plan i gradi novu županijsku palaču u Varaždinu 1769, izvodi dvojna pješačka vrata (Opatička i Dijačka) 1773. i sedam kamenih mostova. Počinje 1775. novogradnju ubožnice u Varaždinu. Arhitektonski snima zgrade solane u Čakovcu i tridesetnice u Nedelišću (1774). Prema predlošku izrađuje plan i gradi solanu u Agarevu (Mađarska, 1775). E. je bio jedan od najistaknutijih varaždinskih graditelja rokoka.

LIT.: I. Lentić-Kugli, Jakob Erber, varaždinski zidarski majstor 18. stoljeća, Peristil, 1975—1976, 18—19. — Ista, Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine, Zagreb 1981. I. L. K.